

Original Article

Harmful Practices Against Women in International Human Rights Law: Structure and Consequences

Atiyeh Zeidabadinejad¹ , Ehsan Shahsavari^{*2}

¹ Master of Human Rights, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

² Assistant Professor, Department of International Law, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

[10.22080/lps.2024.27084.1626](https://doi.org/10.22080/lps.2024.27084.1626)

Received:

April 4, 2025

Accepted:

November 8, 2025

Available online:

March 11, 2026

Keywords:

Inhuman Behaviors,
Harmful Practices,
Gender-based
Discrimination,
Women's Rights,
Physical and Mental
Harm

Abstract

Human rights violations, regardless of their severity, can be categorized and analyzed based on whether they occur as isolated incidents or as part of established and consistent practices. In the latter context, concepts such as systemic, systematic, and practice-based violations of human rights are examined within international human rights law—an issue explicitly addressed under the notion of harmful practices in certain international human rights treaties and instruments. Due to a lack of theoretical foundations, this article aims to conceptualize harmful practices and analyze their structural features and inherent risks. It further seeks to address which types of acts or conduct may qualify as harmful practices within international human rights law. The interaction between harmful practices and the notion of inhuman and degrading treatment, as reflected in judicial precedent and legal doctrine, underscores the gravity and dangers of such practices and serves as a principal motivation for this research. It is argued that harmful practices in human rights law may be understood as any persistent, uniform, and obvious pattern of inhuman conduct whose ultimate effect is the violation or denial of the fundamental rights of rights-holders. Characteristics such as repetition over time, continuity, uniformity, and pervasiveness distinguish harmful practices from isolated and sporadic human rights violations. Over time, cultural, social, traditional, and ritual foundations have reinforced these practices, thereby ensuring the persistence of such harmful patterns of conduct. This research does not aim to examine models of compulsory veiling within certain legal systems. The jurisprudence of the International Criminal Court in the Al Hassan case corroborates this position. The Court considered that the enforcement of mandatory veiling, coupled with the imposition of criminal penalties—such as imprisonment and corporal punishment—for non-compliance, provided that the contextual and material elements are met, may fall within the definition of “persecution against an identifiable group on gender grounds” pursuant to Article 7 of the Rome Statute, thereby constituting a crime against humanity. The jurisprudence of the International Criminal Court in the Al Hassan case supports this position. The Court held that the enforcement of mandatory veiling, combined with the imposition of criminal penalties—such as imprisonment and corporal punishment—for non-compliance, provided that the contextual and material elements are satisfied, may constitute “persecution against an identifiable group on gender grounds” under Article 7 of the Rome Statute, thereby qualifying as a crime against humanity.

*Corresponding Author: Ehsan Shahsavari

Address: University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Email: ehsanshahsavari@ut.ac.ir

Extended abstract

1. Introduction

Harmful practices are a form of gender-based violence and a violation of human rights that put women's, adolescents' and girls' health and rights at great risk. A variety of harmful practices exist, including female genital mutilation (FGM), child and forced marriage, virginity testing and related practices, accusations of witchcraft, and body modifications that are performed for the purpose of beauty or marriageability of girls and women. Child, early and forced marriage (CEFM) is a harmful gender-based practice and a serious human rights violation that disproportionately affects girls and women. It encompasses both marriages where at least one party is under 18 and unions entered into without full, free, and informed consent. Rooted in gender inequality and discrimination, child marriage undermines girls' and adolescents' health, education, and bodily autonomy, often perpetuating cycles of violence and poverty. International human rights frameworks such as the Convention on the Rights of the Child and the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women explicitly require state parties to reject harmful practices and ensure marriage is consensual and entered into at a legal age (18 years-old). In conflict, humanitarian and fragile settings, where protective systems are weakened or shattered, the risk of CEFM increases significantly, prompting OHCHR and the Human Rights Council to call for states to uphold their obligations by prioritizing the protection, dignity, and access to justice for affected girls.

2. Methods

The library method was employed in this research to collect data by reviewing books, papers, treaties, international judgments, related documents from international and non-international organizations, human rights treaty bodies, and all other materials relevant to the topic.

3. Findings & Conclusion

Harmful practices are violations of the rights of women and girls that are deeply rooted in gender discrimination. They take many forms, including child and forced marriage and female genital mutilation (FGM), which have an especially significant impact on the enjoyment of sexual and reproductive health. Harmful practices constitute a form of gender-based violence and may amount to torture or cruel, inhuman, or degrading treatment. They often involve violence and cause physical or psychological harm or suffering, including through immediate or long-term consequences for the survivor's dignity, physical, psychosocial and moral integrity and development, participation, health, education, and socioeconomic status. The interaction between harmful practices and the notion of inhuman and degrading treatment, as reflected in judicial precedent and legal doctrine, underscores the gravity and dangers of such practices and serves as a principal motivation for this research. It is argued that harmful practices in human rights law may be understood as any persistent, uniform, and obvious pattern of inhuman conduct whose ultimate effect is the violation or denial of the fundamental rights of rights-holders. Characteristics such as repetition over time, continuity, uniformity, and pervasiveness distinguish harmful practices from isolated and sporadic human rights violations. Over

time, cultural, social, traditional, and ritual foundations have reinforced these practices, thereby ensuring the persistence of such harmful patterns of conduct

Funding

There is no funding support available.

Authors' Contributions

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All authors approved the manuscript's content and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declare no conflicts of interest.

رویه های زیان آور علیه زنان در نظام بین المللی حقوق بشر: ساختار و مخاطرات

عطیه زیدابادی نژاد^۱ ID، احسان شهسواری^۲ * ID

^۱ کارشناس ارشد حقوق بشر، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
^۲ استادیار گروه حقوق بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

doi: [10.22080/lps.2024.27084.1626](https://doi.org/10.22080/lps.2024.27084.1626)

چکیده

نقض حقوق بشر فارغ از شدت و ضعف می تواند به اعتبار پراکندگی و یا رویه محور بودن نقض ها قابل تفکیک و ارزیابی باشد. در حالت اخیر مفاهیمی چون نقض سیستمیک، نقض سیستماتیک و نقض رویه ای حقوق بشر قابل ردیابی در نظام بین المللی حقوق بشر است. موضوع رویه های زیان آور مورد توجه برخی معاهدات و اسناد بین المللی حقوق بشر به ویژه در حوزه حقوق زنان و کودکان بوده است. نظر به فقر نظری در این حوزه، جستار حاضر در صدد توصیف مفهوم رویه های زیان آور و تحلیل ساختار و مخاطرات این پدیده است و این پرسش را پاسخ می دهد که در نظام بین المللی حقوق بشر چه کنش هایی را میتوان به عنوان رویه های زیان آور شناخت؟ تعامل رویه های زیان آور و مفهوم رفتار غیر انسانی و خوارکننده در رویه قضایی و آموزه های حقوقدانان اهمیت و مخاطرات چنین رویه هایی را بیش از پیش بازنمایی می کند و خود از انگیزه های تدوین این نوشتار است. به نظر می رسد رویه های زیان آور در نظام حقوق بشر به عنوان هر الگوی مستمر و یکنواخت از رویکردها و رفتارهای غیرانسانی شناخته می شود که اثر غایی آن نقض یا انکار حقوق بنیادین ذی نفعان است. بازتولید در گذر زمان، استمرار، یکنواختی و آشکار بودن، سبب شده است که این الگوهای زیان آور رویکردی و رفتاری به عنوان رویه شناخته شوند؛ امری که ممیز رویه های زیان آور از نقض های موردی و پراکنده حقوق بشر است. در گذر زمان، خاستگاه فرهنگی، اجتماعی، سنتی و یا مناسکی به یاری این رویه ها آمده اند و بقای چنین الگوهای آسیب زایی از کنش ها را تضمین کرده اند. پژوهش حاضر منصرف از بررسی حجاب اجباری در برخی نظام های حقوقی است. به باور دیوان بین المللی کیفری در قضیه "الحسن"، اجبار به حجاب و تعریف ضمانت اجرای کیفری از جمله حبس و شلاق برای نقض قوانین حجاب به شرط حصول سایر شرایط، می تواند در قالب "تعقیب و آزار افراد یک گروه بر پایه های جنسیتی" و ذیل ماده ۷ اساسنامه دیوان به عنوان جنایت علیه بشریت تلقی شود.

تاریخ دریافت:

۱۵ فروردین ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۷ آبان ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۲۰ اسفند ۱۴۰۴

کلیدواژه ها:

رفتارهای غیر انسانی، رویه زیان آور، تبعیض جنسیتی، حقوق زنان، آسیب جسمی و روحی

* نویسنده مسئول: احسان شهسواری
آدرس: دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

ایمیل: ehsanshahsavari@ut.ac.ir

۱ مقدمه

حیات، آزادی و امنیت فردی آنها را نیز زیر پا می‌گذارند. بر اساس گزارش سالانه صندوق جمعیت ملل متحد برای سال ۲۰۲۵، بیش از ۲۳۰ میلیون دختر و زن در سراسر جهان تاکنون تحت ختنه زنان قرار گرفته‌اند، و حدود ۲۷ میلیون دختر دیگر در معرض خطر این رویه زیان‌آور قرار دارند. این آمار نشان‌دهنده شیوع گسترده آن در آفریقا (بیش از ۱۴۴ میلیون مورد) و آسیا (بیش از ۸۰ میلیون مورد) است (UNFPA, 2025). همچنین، گزارش یونیسف در سال ۲۰۲۵ نشان می‌دهد که در حال حاضر بیش از ۶۴۰ میلیون دختر و زن در دوران کودکی ازدواج کرده‌اند و سالانه حدود ۱۲ میلیون دختر پیش از رسیدن به سن ۱۸ سالگی ازدواج می‌کنند؛ در مناطقی مانند بیهار هند، از هر ۵ کودک دو کودک قبل از سن ۱۸ ازدواج می‌کنند، واقعیتی که نقض صریح حقوق بنیادین آنها، از جمله حق آموزش و انتخاب آزادانه همسر، را به دنبال دارد. (UNICEF, 2025) عفو بین‌الملل در گزارش سال ۲۰۲۵ خود، این آمارها را با بررسی "بحران حقوق جهانی بشر" مرتبط می‌کند، جایی که شیوه‌های اقتدارگرایانه و سرکوب در سایه جنگ، رویه‌های زیان‌آور را تشدید کرده و حقوق زنان را در معرض خطر بیشتری قرار داده است (Amnesty International, 2025).

این آمارها نه تنها ابعاد جهانی مسئله را برجسته می‌کنند، بلکه نیاز به مفهوم‌شناسی دقیق رویه‌های زیان‌آور را برای مقابله مؤثر با آنها تأکید می‌ورزند، به ویژه در زمینه‌های نوظهور مانند تأثیر تغییرات آب و هوایی بر جابه‌جایی زنان و بحران‌های جهانی مانند جنگ که باعث افزایش آسیب‌پذیری آنها در برابر این رویه‌هاست. با بررسی موردی رویه‌های زیان‌آور در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه و ترکیب آنها عواملی مانند نابرابری اقتصادی و فرهنگی، مفهوم‌سازی را پیچیده‌تر می‌کنند.

گزارش دیدبان حقوق بشر در مورد "No Money, No Care: Obstetric Violence in Sierra Leone" (۲۰۲۵) با بررسی رویه‌های زیان‌آور و پرداخت‌های غیررسمی در مراقبت‌های در طول

رویه‌های زیان‌آور به عنوان یکی از چالش‌های عمده و پایدار در حوزه حقوق بشر، به ویژه حقوق زنان و کودکان، شناخته می‌شوند. رویه‌های زیان‌آور به طور گسترده در سراسر جهان اجرا می‌شوند و حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین را مختل می‌کنند. در سراسر جهان، تعداد قابل توجهی از افراد، به ویژه زنان و دختران، یک شکل از رویه زیان‌آور یا مجموعه مختلف از اشکال زیان‌آور را تجربه می‌کنند. این رویه‌ها، که اغلب ریشه در ساختارهای مردسالارانه، باورهای فرهنگی نهادینه‌شده و هنجارهای اجتماعی دارند، نقض‌های سیستماتیک و مستمری را بر تمامیت جسمانی، سلامت، کرامت و برابری افراد تحمیل می‌کنند. گرچه مردان نیز ممکن است تحت تأثیر این رویه‌ها قرار گیرند، اما زنان و دختران به طور نامتناسبی آسیب می‌بینند، که این پدیده را به مسئله‌ای با ابعاد جنسیتی برجسته تبدیل می‌کند (Nussbaum, 2003).

هزینه‌های شخصی و اجتماعی این رویه‌ها شامل آسیب‌های جسمی و روانی جدی، محرومیت اجتماعی، تبعیض و زیان‌های اقتصادی است که مرزهای ملی، فرهنگی و اقتصادی را درنور دیده و به عنوان نقض حقوق بنیادین بشر عمل می‌کنند (UN Special Rapporteur on Violence against Women, 2023). گزارش جهانی حقوق بشر سازمان دیدبان حقوق بشر برای سال ۲۰۲۵، این تداوم را با تأکید بر تأثیر انتخابات و درگیری‌های جهانی بر رویه‌های زیان‌آور برجسته می‌کند، جایی که اصول حقوق بشر بین‌المللی در برابر آزمون‌های دموکراتیک و سیاسی قرار گرفته‌اند و منجر به تشدید خشونت مانند خشونت علیه زنان باردار در سیرالئون شده است (Human Rights Watch, 2025).

ازدواج کودکان و ختنه زنان به‌عنوان رایج‌ترین رویه‌های زیان‌آور در اسناد بین‌المللی شناخته شده‌اند. این اعمال حقوق زنان به برابری، سلامت و تمامیت جسمانی را به شدت نقض می‌کنند و حق

پدیده را در چارچوب حقوق بشر زنان بررسی نکرده است. آثار موجود یا به صورت پراکنده به یک مصداق خاص (مانند ختنه زنان در مناطق محدود کردستان و هرمزگان و یا ازدواج زودهنگام دختران) پرداخته‌اند یا در ذیل عناوین کلی «خشونت علیه زنان» و «تبعیض جنسیتی» گم شده‌اند. بنابراین، پژوهش حاضر اولین مطالعه جامع و نظام‌مند در ایران است که رویه‌های زیان‌آور را به‌عنوان یک مفهوم مستقل حقوق بشری شناسایی، دسته‌بندی و در پرتو تعهدات بین‌المللی تحلیل می‌کند و از این منظر خلأ پژوهشی قابل‌توجهی را پر می‌نماید.

در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است. اطلاعات مورد نیاز از طریق مطالعه و بررسی کتاب‌ها، مقالات علمی، معاهدات بین‌المللی، اسناد سازمان ملل متحد و نهادهای معاهده‌ای حقوق بشر (کمیته CEDAW، کمیته حقوق کودک، کمیته منع شکنجه)، گزارش‌های گزارشگران ویژه، قطعنامه‌های مجمع عمومی و شورای حقوق بشر، گزارش‌های یونیسف، UNFPA، سازمان بهداشت جهانی و سایر اسناد مرتبط با موضوع جمع‌آوری گردید.

۲ رویه‌های زیان‌آور به عنوان واقعیت‌های نظام بین‌المللی حقوق بشر

هرچند تعریف جهانی پذیرفته‌شده‌ای از رویه‌های زیان‌آور وجود ندارد اما میتوان رویه‌های زیان‌آور را به عنوان اعمالی که در بستر هنجارهای فرهنگی، اجتماعی، سنتی، مناسکی یا حتی قانونی به صورت مستمر، نظام‌مند و سیستماتیک انجام می‌شود، تعریف نمود. این اقدامات، که عمدتاً زنان و دختران را هدف قرار می‌دهند، به‌عنوان شکلی از تبعیض جنسیتی و خشونت جنسیتی علیه زنان شناخته می‌شوند. ریشه این رویه‌ها در هنجارهای فرهنگی و اجتماعی مبتنی بر نابرابری جنسیتی و ارزش‌های تبعیض‌آمیز است که هیچ هدف درمانی یا انسانی

زایمانی نشان می‌دهد که این رویه‌ها چگونه حقوق سلامت زنان را نقض می‌کنند و منجر به مرگ و میر مادران می‌شوند. (Human Rights Watch, 2025) در برخی جوامع روستایی، رویه‌های سنتی زایمان همچنان هنجار است، و بسیاری زنان و دختران در نتیجه جان خود را از دست داده‌اند. به دلیل رویه‌های دیرینه همراه با کمبود ارائه‌دهندگان مراقبت‌های بهداشتی ماهر، بسیاری جوامع در مناطق روستایی به استفاده از ماماها سنتی روی آورده‌اند. این ماماها معمولاً فاقد مهارت‌ها یا دانش پزشکی هستند اما اغلب بر دانش و تجربه سنتی تکیه می‌کنند. بنابراین، وقتی عوارض در حین زایمان پیش می‌آید، این ماماها قادر به ارائه مداخله یا حمایت پزشکی مورد نیاز نیستند. این مرگ‌های مادری و بیماری‌ها را در بسیاری از جوامع تشدید کرده است. (Walker, 2012)

علاوه بر این، گزارش مؤسسه کارنگی برای سال ۲۰۲۵، مبارزه جهانی بر سر هنجارهای جنسیتی را بررسی می‌کند و رویه‌های زیان‌آور جدیدی مانند خشونت مبتنی بر جنسیت دیجیتال را شناسایی می‌کند که خطوط بین اقدامات سنتی و مدرن را محو کرده و نیاز به مفهوم‌سازی فراگیرتر دارد (Carnegie Endowment for International Peace, 2025).

بررسی ادبیات موجود در حوزه رویه‌های زیان‌آور در حقوق بشر زنان نشان می‌دهد که در سطح بین‌المللی، مطالعاتی از دهه ۱۹۸۰ به این سو صورت گرفته و مصادیق متعددی چون ختنه زنان، ازدواج زودهنگام، ترجیح پسر، رسوم بیوه‌سوزی و تابوهای باروری مورد تحلیل قرار گرفته است. با این حال، جستجوی جامع در پایگاه‌های علمی داخلی و بین‌المللی با کلیدواژه‌های «رویه‌های زیان‌آور»، «رویه‌های سنتی زیان‌آور» و معادل‌های فارسی و انگلیسی آن‌ها تا پایان سال ۲۰۲۵/۱۴۰۴ نشان می‌دهد که در ایران هیچ پژوهش مستقلی با تمرکز بر «مفهوم شناسی رویه‌های زیان‌آور» انجام نشده و هیچ مقاله، کتاب یا رساله‌ای به‌طور خاص این

می‌گیرند، و سنت‌ها، تاریخ و رویکرد های مناسبی بر بهره‌مندی زنان از حقوقشان تأثیر می‌گذارند (Amor, 2009). کمیته منع تبعیض علیه زنان برای حذف تبعیض علیه زنان رویه‌های زیان‌آور را به عنوان «نگرش‌های سنتی که زنان را تابع مردان یا دارای نقش‌های کلیشه‌ای می‌دانند» توصیف کرده و این نگرش‌ها را عامل تداوم «رویه‌های گسترده‌ای شامل خشونت یا اجبار، مانند خشونت خانوادگی، سوءاستفاده و ازدواج اجباری» می‌داند (CEDAW, 1992). این پیش‌دآوری‌ها و رویه‌ها ممکن است خشونت مبتنی بر جنسیت را به عنوان شکلی از حفاظت یا کنترل زنان توجیه کنند. تأثیر این خشونت بر سلامت جسمی و روانی زنان، آن‌ها را از بهره‌مندی برابر، اعمال و آگاهی از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی محروم می‌کند. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد رویه‌های زیان‌آور را به عنوان اشکالی از خشونت مبتنی بر جنسیت تعریف می‌کند که حقوق زنان به سلامت و کرامت را نقض می‌کنند (OHCHR, 2025).

یونیسف رویه‌های زیان‌آور را آداب تبعیض‌آمیزی می‌داند که عادی‌سازی شده‌اند، و صندوق جمعیت ملل متحد بر ریشه تبعیض جنسیتی این رویه‌ها تأکید می‌کند (UNICEF, 2025; UNFPA, 2025). دفتر کمیسر عالی حقوق بشر نیز رویه‌های زیان‌آور را نقض حقوق بشر میدانند که سلامت و حقوق جنسی و باروری زنان و نوجوانان را در معرض خطر بزرگ قرار می‌دهد. توصیه عمومی مشترک کمیته حقوق کودک و کمیته منع تبعیض علیه زنان، چارچوبی جامع در خصوص رویه‌های زیان‌آور ارائه می‌دهد. این توصیه مشترک رویه‌ها را مبتنی بر نگرش خاص اجتماعی میدانند که بر اساس نقش‌های کلیشه‌های جنسیتی و نابرابری قدرت و تبعیض گسترده شده‌اند و غالباً شامل اجبار و خشونت هستند (CEDAW & CRC general comment, 2104 recommendation).

صرف‌نظر از توجیحات فرهنگی یا سنتی، رویه‌های زیان‌آور اشکالی از آزار هستند که آزادی و

ندارند و به آسیب‌های جسمی، روانی یا اجتماعی منجر می‌گردند. به طور کلی رویه‌های زیان‌آور به تمامی رفتارها، نگرش‌ها و/یا رویه‌هایی اطلاق می‌شود که حقوق بنیادین زنان و دختران را به طور منفی تحت تأثیر قرار می‌دهند، از جمله حق حیات، سلامت، کرامت، آموزش و تمامیت جسمانی آن‌ها.

از دیدگاه فمینیستی، رویه‌های زیان‌آور تجلی روابط جنسیتی نامتقارن ناشی از قوانین اجتماعی پدرسالارانه است، جایی که مردان به عنوان یک گروه از طریق خشونت سلطه خود را حفظ می‌کنند. (Watts & Zimmerman, 2002) تبعیض جنسیتی، که در ماده ۱ کنوانسیون منع تبعیض علیه زنان تعریف شده، یکی از ریشه‌های اصلی این رویه‌هاست و ساختارهای مردسالارانه را تقویت می‌کند (United Nations General Assembly, 1979).

رویه‌های زیان‌آور در پروتکل منشور افریقای حقوق بشر و خلقها راجع به حقوق زنان در افریقا (ماپوتو) مصوب سال ۲۰۰۳ به عنوان «همه رفتارها، نگرش‌ها و رویه‌هایی که بر حقوق بنیادین زنان و دختران، مانند حق بر حیات، سلامت، کرامت، آموزش و تمامیت جسمانی تأثیر منفی می‌گذارد» تعریف شده‌اند (ماده ۱). رویه‌های زیان‌آور شامل طیف گسترده‌ای از رویه‌ها است، شامل ازدواج کودک، مثله‌سازی جنسی زنان، اتوکردن پستان، تغذیه اجباری زنان و دختران، ترجیح پسر، حملات اسیدی، قتل‌های شرافتی، جادوگری و برخی آزمایش‌های پزشکی.

به نظر میرسد امکان تعارض جمعی بین گفت‌وگوهای جهانی حقوق بشر و حقوق فرهنگی جمعی بسیار محتمل باشد. در بسیاری از جوامع، زنان و کودکان جایگاه فروتری دارند، در حالی که استانداردهای جهانی حقوق بشر بر برابری تأکید دارند. نمونه‌هایی از آسیب‌های جنسیتی زنان و کودکان فرهنگی است که از ازدواج‌های اجباری یا برتر بودن کودکان پسر حمایت می‌کنند. این رویه‌ها از باورهای تبعیض‌آمیز ریشه‌دار درباره نقش زنان نشأت

موردی را مشخص کرد. این طبقه‌بندی نشان می‌دهد که رویه‌های زیان‌آور از سنتی به مدرن و نوظهور تکامل یافته‌اند و نیاز به رویکردهای چندبعدی دارند.

برای مفهوم‌سازی دقیق رویه‌های زیان‌آور، باید دو عنصر اصلی را برشمرد: «رویه بودن» که به جنبه‌های سیستماتیک، تکرارشونده و اجتماعی اشاره دارد و «زیان‌آور بودن» که آسیب‌های چند بعدی را شامل می‌شود. این عناصر، رویه‌های زیان‌آور را از اعمال فردی و موردی متمایز می‌کنند و پایه‌ای برای تحلیل حقوقی فراهم می‌کنند.

۳،۱ الگوی رویه‌ای

شناخت مفهوم «رویه» در حقوق بین‌الملل، به‌ویژه در رابطه با تعهدات دولت‌ها برای حذف رویه‌های زیان‌آور جایگاهی حیاتی دارد. درک آنچه که یک «رویه» را تشکیل می‌دهد، برای تفسیر و اجرای تعهدات حقوق بین‌الملل بشر مانند کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان و کنوانسیون حقوق کودک اساسی است. همچنین تمییز رویه‌های زیان‌آور از نقض‌های موردی موجب ایجاد تفاوت در نوع مسئولیت بین المللی دولت‌ها می‌شود.

در حقوق بین‌الملل بشر، مفهوم «رویه» فراتر از اقدامات منفرد بوده و شامل رفتارها، رویکردها یا آداب و رسوم اجتماعی سیستماتیک، مستمر و تکرارشونده است بدین معنا که سازمان یافته باشد و به صورت تصادفی رخ نداده باشد. این رفتارها اغلب با هنجارهای فرهنگی، سنتی، دینی یا اجتماعی توجیه می‌شوند. برخلاف «رویه دولت‌ها» در عرف بین‌الملل، که به رفتارهای مداوم دولت‌ها در شکل‌گیری هنجارهای حقوقی اشاره دارد (Crawford, 2019)، کمیسیون حقوق بین‌الملل رویه دولتی را به عنوان رفتار واقعی دولت‌ها، شامل اقدامات و ترک‌فعل‌های فیزیکی و همچنین اقدامات قانونی و اداری توصیف کرده است. (ILC, 2018)

«رویه» در حقوق بشر زنان و در زمینه رویه‌های زیان‌آور به آن دسته از رفتارها و رویکردهای

عاملیت را سلب می‌کنند و نقض حقوق بشر به شمار می‌روند. (United Nations, 1995) مفهوم‌شناسی این رویه‌ها نشان می‌دهد که آن‌ها نه تنها فرهنگی، بلکه ساختاری هستند.

رویه‌های زیان‌آور حاکی از شکلی از تبعیض نیز هستند که به طور نامتناسبی زنان و دختران را تحت تأثیر قرار می‌دهد و اغلب به خشونت مبتنی بر جنسیت علیه زنان تبدیل می‌شود. اغلب رویه‌های زیان‌آور بر پایه ارزش‌های فرهنگی یا قراردادهای اجتماعی هستند و در نابرابری‌های جنسیتی و ارزش‌های تبعیض‌آمیز ریشه دارند. برخی رویه‌های زیان‌آور با انگیزه‌های غیر درمانی دنبال می‌شوند و اثر نمایی آنها سلب فرصت تعیین آزادانه آینده و سرنوشت زنان و کودکان است و رفاه جوامع را نیز به چالش میکشد.

رویه‌های زیان‌آور در بسیاری از جوامع که نابرابری جنسیتی در آنها ریشه‌دار است، شکوفا می‌شوند اما این نکته به این معنا نیست که جوامع مدرن خالی از رویه‌های زیان‌آور باشند، بلکه رویه‌ها در این جوامع متناسب با ارزشهای دیگر آن جامعه و اشکال دیگر تبعیض نمود پیدا می‌کنند که ممکن است از رویه‌های ملی تا مبتنی بر قبیله کوچک متفاوت باشد. در جوامع سنتی، دامنه رویه‌های زیان‌آور وسیع و اغلب با خشونت بیشتری همراه است. مانند مثله‌سازی جنسی زنان که در بسیاری از بخش‌های کشورهای در حال توسعه در میان جوامع مهاجر در کشورهای توسعه‌یافته مانند بریتانیا، نیوزیلند و استرالیا یافت شده است. (Nabaneh & Muula, 2019).

۳ ساخت و پرداخت رویه‌های زیان‌آور

رویه‌های زیان‌آور در حقوق بشر، به عنوان پدیده‌هایی سیستماتیک و آسیب‌رسان، نیازمند بررسی دقیق انواع و عناصرشان هستند تا بتوان منشأ تأثیر آن‌ها را درک کرد و امکان تمایز رویه‌های زیان‌آور به صورت عمل سیستماتیک و نقض‌های

توصیه عمومی مشترک شماره ۳۱ کمیته رفع تبعیض علیه زنان و شماره ۱۸ کمیته حقوق کودک رویه‌های زیان‌آور را به عنوان رفتارها و اشکال مستمری از کنش تعریف می‌کند که مبتنی بر سنت، فرهنگ، مناسک یا خرافه هستند و منجر به تضعیف کرامت و حقوق زنان و دختران می‌شوند» (CEDAW & CRC, 2014, para. 7). تعیین یک «اقدام» به عنوان «رویه» به سه عامل کلیدی بستگی دارد: تکرار، پذیرش یا تساهل اجتماعی، و تأثیر زیان‌آور قابل اثبات بر حقوق زنان (UN Women, 2010).

این عنصر بر پایداری، تکرار و پذیرش اجتماعی تأکید دارد و نشان می‌دهد که رویه نه یک عمل منفرد، بلکه الگویی اجتماعی است. تکرار به معنای بازتولید رویه در طول زمان و نسل‌هاست. به عنوان مثال در گزارش (UNFPA, 2025) تکرار و باز تولید به عنوان ویژگی کلیدی مثله کردن اندام جنسی زنان توصیف می‌شود، جایی که این عمل در جوامع خاص تکرار می‌شود و مقاومت در برابر تغییر ایجاد می‌کند (Lewis, 1995). پذیرش اجتماعی یا تساهل جامعه، عنصر دیگری است که رویه را مشروع می‌سازد، حتی اگر غیرقانونی باشد. پایداری فرهنگی، این عنصر را تقویت می‌کند، جایی که رویه بخشی از هویت گروهی می‌شود و مخالفت با آن به عنوان تهدید فرهنگی تلقی می‌شود (Gill, 2014). این عنصر توضیح می‌دهد چرا رویه‌ها دشوارتر از نقض‌های موردی حذف می‌شوند و نیاز به مداخلات جامعه‌محور دارند.

به طور کلی برای طبقه‌بندی یک اقدام به عنوان «رویه» در حقوق بین‌الملل، معیارهای متعددی باید برآورده شوند. اول، اقدام باید پایداری و تکرار را نشان دهد و از کنش منفرد متمایز باشد؛ به عنوان مثال، یک عمل خشونت‌آمیز منفرد واجد شرایط نیست، مگر اینکه در الگویی عادی شده توسط هنجارهای اجتماعی مستقر شده باشد. دوم، باید مبنای تبعیض‌آمیز، معمولاً مبتنی بر جنسیت،

اجتماعی اشاره دارد که تبعیض و آسیب مبتنی بر جنسیت را تداوم می‌بخشند و دولت‌ها را طبق معاهداتی مانند کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان و کنوانسیون حقوق کودک ملزم به حذف آن‌ها می‌کند. این تمایز حیاتی است، زیرا رویه‌های زیان‌آور لزوماً آداب و رسوم مورد تأیید دولت نیستند، بلکه در بیشتر موارد اقداماتی‌اند که دولت‌ها باید برای انجام تعهدات ناشی از مراقبت مقتضی^۱ از شهروندان با آن‌ها مقابله کنند. با این حال، در زمینه رویه‌های زیان‌آور این اصطلاح فراتر از کنشگران دولتی گسترش می‌یابد و هنجارهای اجتماعی، فرهنگی یا مناسکی را در بر می‌گیرد که به زنان و دختران آسیب می‌رسانند و از طریق اقدامات جمعی یا تساهل تداوم می‌یابند (Freedman, 2016).

در حقوقی بین‌الملل، «رویه» به طور کلی به عنوان الگویی از رفتار یا مجموعه‌ای از اقدامات تکرارشونده عموماً پذیرفته شده و پایدار در گذر زمان تعریف می‌شود. (Meron, 1989; Boyle & Chinkin, 2007) رویه‌های زیان‌آور تنش بین نسبیت فرهنگی و هنجارهای جهانی حقوق بشر را برجسته می‌کند. شناسایی رویه‌ها در حقوق بین‌الملل ذاتاً سیاسی است و از تعامل بین هنجارهای محلی و گفتمان‌های جهانی حقوق شکل می‌گیرد. (Merry, 2006) تحقیقات کوک و ساک (۲۰۱۰) چالش تمایز بین رخدادهای منفرد و رویه‌های سیستمیک را شناسایی می‌کند و تأکید دارد که تنها دومی تعهدات خاص ناشی از معاهدات را فعال می‌کند. برچسب‌گذاری یک اقدام به عنوان «رویه» نیازمند شواهدی از تداوم، تأیید جامعه و مقاومت در برابر تغییر است. (Yakin Ertürk, 2011) تحقیقات تجربی در زمینه خشونت مبتنی بر جنسیت نیز تأیید می‌کند که مداخلات قانونی زمانی مؤثرتر هستند که رویه‌های ریشه‌دار را هدف قرار دهند تا اعمال پراکنده خشونت. (UNFPA, 2019)

¹ due diligence

است. باید تأکید کرد که آسیب نمی‌تواند به ارزیابی ساده پزشکی تقلیل یابد بلکه باید تأثیرات و اهمیت روانی - اجتماعی در سیاق گسترده‌تر را در نظر گرفت. تعریف و ارزیابی آسیب با در نظر گرفتن تنش‌های بنیادین میان نسبی‌گرایی فرهنگی و جهان‌شمولی، معیارهای عینی و ذهنی، گروه‌های ذی‌نفع و نظرات و رویه نهادها شامل دادگاه‌ها، نهادهای سازمان ملل متحد، سازمان‌های غیردولتی، دولت‌ها و جوامع متأثر عمیقاً مورد مناقشه است.

مفهوم آسیب در شناخت رویه های زیان آور در دهه‌های اخیر به طور چشمگیری تکامل یافته و از تعریف‌های پزشکی محدود به رویکردهای جامع مبتنی بر حقوق تغییر کرده که ابعاد جنسیتی خاص و روانی - اجتماعی و خشونت را به رسمیت می‌شناسد. چارچوب‌های بین‌المللی متعددی برای ارزیابی آسیب وجود دارد اما کاربرد آنها به طور قابل توجهی با توجه به شکاف‌های عمده میان معانی سیاست گذاری و اجرا متفاوت است. جهت‌گیری‌های آینده بر نیاز به رویکردهای چندوجهی تأکید دارد که جوامع را در گفتگو درگیر کند؛ در حالی که تعهد به اصول بنیادین حقوق بشر حفظ شود، و فراتر از رویکردهای قانون‌گذاری به سوی راهبردهای جامع حرکت کند که زمینه‌های فرهنگی، پویایی‌های قدرت و نابرابری‌های ساختاری را اصلاح کند.

آسیب‌های ناشی از رویه های زیان آور در بسیاری از محیط‌ها رخ می‌دهد، از جمله خانه، مدرسه، جامعه و یا فضای دیجیتال. به طور مشابه، طیف گسترده‌ای از افراد باعث بروز آسیب‌های ناشی از رویه های زیان آور می‌شوند، مانند اعضای خانواده، شریک زندگی، معلمان، همسایگان، غریبه‌ها و دیگر کودکان. چنین خشونت‌هایی تنها آسیب، درد و تحقیر وارد می‌کند؛ بلکه در مواردی باعث مرگ قربانی رویه های زیان آور نیز می‌شود. زیان ناشی از عمل می‌تواند حس ارزشمندی قربانی را کاهش دهد، کرامت آنها را خدشه‌دار کند و توسعه‌شان را مانع شود.

داشته باشد که نابرابری را تقویت می‌کند مانند رویه های ناظر به ترجیح فرزند ذکور در تولد و پس از آن. سوم، آسیب باید قابل اثبات باشد، شامل پیامدهای جسمی، روانی یا اجتماعی. چهارم، توجیه فرهنگی یا سنتی رایج است، اما ضروری نیست؛ تحقیقات پیشنهاد می‌دهند که گونه‌های مدرن، مانند سوگیری‌های الگوریتمی که کلیشه‌های جنسیتی را در فضاهای دیجیتال تداوم می‌بخشند، در صورت برآورده کردن آستانه‌های آسیب و تبعیض شامل عنوان رویه های زیان آور می‌شوند. (Sheila, 2005)

مطالعه سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۲۵ درباره ختنه زنان، عوارض طولانی‌مدت سلامتی مانند عفونت‌های دستگاه ادراری، اختلالات جنسی و مشکلات سلامت روان را مستند می‌کند و ختنه زنان را به عنوان یک رویه زیان‌آور تأیید می‌کند که به دلیل شیوع سیستمیک و انتقال بین‌نسلی‌اش شناخته می‌شود. شورای حقوق بشر سازمان ملل در سال ۲۰۲۵ قطعنامه‌ای را تصویب کرده است. که خواستار تسریع در حذف ختنه زنان شده و تأکید می‌کند که چنین رویه‌هایی تبعیض هستند. (UNHRC, 2025) این خود تأییدی بر این نکته است که رویه‌ها فارغ از تداخل سنت یا فرهنگ و صرفاً با استناد به به وصف رویه ای بودن و باز تولید شوندگی متناسب با شیوع هر گونه اقدام در دسته رویه های زیان آور جای می‌گیرند.

۳٫۲ منزلت آسیب و زیان در شناخت رویه های زیان آور

در حقوق بشر بین‌الملل و برای ارزیابی رویه‌های زیان‌آور، آسیب به عنوان ساختاری چندبعدی شناخته می‌شود که بسیار فراتر از جراحت جسمانی است. (CEDAW & CRC, 2014) آسیب در ابعاد مختلف شامل آسیب جسمانی (جراحت بدنی، تأثیر در سلامت)، روانی (رنج ذهنی، تروما)، اجتماعی (تبعیض، پیش‌داوری)، نفی استقلال (از دست دادن قدرت تصمیم برای خود، عدم رضایت)، نفی کرامت (رفتارهای تزدیلی، تحقیر) و نقض برخی حقوق خاص

از مرتکبان فردی به مسئولیت جمعی منتقل می‌کند (Byrnes & Freeman, 2012).

افزون بر این، تمایز میان نقض‌های موردی و رویه‌های زیان‌آور از منظر حقوق مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها، با مفاد ماده ۱۴ طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها مصوب ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل نیز هم‌خوانی دارد. مطابق این ماده، استمرار یک عمل متخلفانه بین‌المللی موجب تداوم مسئولیت دولت تا زمانی می‌شود که آن وضعیت متخلفانه ادامه دارد. در این چارچوب، نقض‌های موردی معمولاً به‌عنوان اعمال آنی تلقی می‌شوند که مسئولیت دولت را در یک مقطع زمانی مشخص فعال می‌کنند، حال آنکه رویه‌های زیان‌آور، به‌دلیل ماهیت مستمر و ساختاری خود، مصداق «عمل متخلفانه مستمر» بوده و مسئولیت بین‌المللی دولت را به‌طور مداوم برقرار می‌سازند. این تمایز نه‌تنها بر دامنه تعهد دولت به توقف، عدم تکرار و جبران خسارت اثر می‌گذارد، بلکه مبنای الزام دولت به اصلاح قوانین، سیاست‌ها و ساختارهای نهادی را نیز تقویت می‌کند، امری که به‌ویژه در زمینه حذف تبعیض ساختاری علیه زنان اهمیت مضاعف می‌یابد.

اصل مراقبت مقتضی دولت‌ها ایجاب می‌کند که دولت‌ها نه تنها مرتکبان فردی را مجازات کنند، بلکه ریشه‌های فرهنگی و اجتماعی را حذف کنند، که این تمایز را به مورد کلیدی تبدیل می‌کند. برای مثال، یک مورد خشونت خانگی ممکن است نقض موردی باشد، اما اگر بخشی از الگوی سیستماتیک مبتنی بر باورهای مردسالارانه باشد، به رویه تبدیل می‌شود و دولت مسئول اصلاح قوانین و آموزش عمومی است (Cook & Cusack, 2010). با وجود این، ابهام در مورد اینکه چه چیزی تکرار کافی یا پذیرش اجتماعی را تشکیل می‌دهد، می‌تواند منجر به کاربرد ناسازگار هنجارهای بین‌المللی شود (Boyle & Chinkin, 2007). علاوه بر این، خطر برچسب‌گذاری برخی اقدامات به عنوان «رویه» ممکن است به طور ناخواسته کلیشه‌ها را تقویت یا کل جوامع را بدنام

رویه‌های زیان‌آور می‌تواند خطرات سلامت را تشدید کند و بر سلامت جسمانی، روانی و روانشناختی زنان و دختران تأثیر بگذارد. همچنین ممکن است به پیامدهای اجتماعی-اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی برای زنان و دختران منجر شود. برای مثال، ازدواج زودرس نه تنها دخترکودک را از فرصت رفتن به مدرسه و بنابراین شاغل شدن محروم می‌کند، بلکه ممکن است چرخه فقر را تداوم بخشد. همچنین، ترجیح پسر می‌تواند به زمان‌های کوتاه‌تر شیردهی برای دختران، تغذیه ضعیف‌تر، آموزش ناکافی و واکسیناسیون ناکارآمد منجر شود. این امر به نوبه خود زنان و دختران کمتری را برای دسترسی به آموزش فرصت‌های اشتغال و زندگی سیاسی تحت پوشش قرار می‌دهد.

۳٫۳ تمایز رویه‌های زیان‌آور از نقض‌های موردی: پیامدهای حقوقی و عملی

تمایز رویه‌های زیان‌آور از نقض‌های موردی در حقوق بین‌الملل اهمیت حیاتی دارد، زیرا بر نوع مسئولیت دولت‌ها و دامنه مداخلات آن‌ها تأثیر می‌گذارد. نقض‌های موردی اغلب به عنوان کنش‌های مجرمانه یا متخلفانه فردی تلقی می‌شود که نیاز به پیگیری قضایی - اداری دارد، اما رویه‌ها الگوهای سیستمیک هستند که نیازمند اصلاح ساختارها و رویکردها هستند (Yakin Ertürk, 2011).

توصیف حقوقی یک اقدام به عنوان «رویه» و تفکیک آن از نقض‌های موردی پیامدهای مهمی برای مسئولیت‌پذیری دولت و دامنه تعهدات بین‌المللی دارد. اولاً، این امر امکان اعمال استانداردهای لازم را فراهم می‌کند. دولت‌ها نه تنها باید از ارتکاب اقدامات زیان‌آور خودداری کنند، بلکه باید اقدامات فعالانه‌ای برای حذف رویه‌هایی که حقوق زنان را نقض می‌کنند، انجام دهند (CEDAW, art. 2(f)). دوم، مفهوم «رویه» امکان شناسایی تبعیض ساختاری و سیستماتیک را فراهم می‌کند و تمرکز را

انجام شدن این سنت ها گره خورده است، اما باعث آسیب‌های جسمی و روانی از جمله آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی و نقض اساسی حقوق قربانی می‌شود و عنصر زیان‌آور بودن را برجسته می‌کند.

یکی از جنبه‌های فرهنگی-سنتی برجسته در رویه‌های زیان‌آور، اعتقاد به جادوگری و تسخیر روحی است که اغلب در جوامع آفریقایی مانند آنگولا، جمهوری دموکراتیک کنگو و تانزانیا ریشه دارد و به جوامع مهاجر آن‌ها در کشورهای غربی مانند بریتانیا و فرانسه گسترش یافته است. این باورها، که ریشه در ادیان بومی دارند، کودکان (و گاهی بزرگسالان) را به عنوان تسخیرشده یا جادوگر متهم می‌کنند و منجر به اعمال خشونت‌آمیز مانند جن‌گیری یا تزکیه روحی می‌شود که شامل خشونت فیزیکی شدید مانند ضرب و شتم، گرسنگی، سوزاندن یا حتی کشتن برای پاک‌سازی روح است. پذیرش اجتماعی این رویه‌ها به عنوان بخشی از هویت فرهنگی و مناسکی، آن‌ها را پایدار می‌کند. این باورها نه تنها کرامت فردی را نقض می‌کنند، بلکه آسیب جسمی و روانی وارد می‌کنند و حقوق جمعی یک گروه فرهنگی را با بازتولید تبعیض جنسیتی و سرکوب زنان و کودکان به خطر می‌اندازند و همینطور ساختارهای اجتماعی را با ایجاد ترس و انزوا تضعیف می‌کنند. (Stobart, 2006)

کند، امری که نیاز به رویکردهای دقیق در ارزیابی هر مورد و تعامل با جمعیت‌های متأثر را برجسته می‌کند. (Merry, 2006).

۳،۴ تحول در مفهوم و مصداق رویه های زیان آور در گذر زمان

رویه‌های زیان‌آور را می‌توان بر اساس زمینه رخداد، ماهیت عمل و تأثیر بر قربانیان طبقه‌بندی کرد. این طبقه‌بندی، که بر پایه ادبیات حقوقی مانند برگه اطلاعات سازمان ملل^۱ (United Nations, 1995) و تحلیل‌های روزآمد مانند گزارش صندوق جمعیت سازمان ملل متحد (UNFPA, 2025) انجام می‌شود، به دسته‌های سنتی، پزشکی و رویه‌های مربوط به بارداری و زایمان تقسیم می‌شود. این دسته‌بندی نه تنها تنوع رویه‌ها را برجسته می‌کند، بلکه نشان می‌دهد چگونه از اعمال فردی به پدیده‌های اجتماعی تبدیل می‌شوند و نیاز به مداخلات حقوقی و فرهنگی هدفمند دارند. همچنین، با مطرح شدن مثال‌های نوظهور، مشخص است که این طبقه‌بندی باید پویا باشد تا چالش‌های معاصر مانند دیجیتال‌سازی و تغییرات آب و هوایی را پوشش دهد و همچنین مشخص کند که هر کدام از رویه‌ها نه تنها متعلق به یک دسته بلکه به صورت سیال دسته بندی می‌شوند.

۳،۵ رویه های زیان آور سنتی - رویه های زیان آور پزشکی و فرهنگی

رویه‌های زیان‌آور سنتی عموماً ریشه در سنت‌ها، باورهای فرهنگی و هنجارهای اجتماعی دارند و اغلب نسل به نسل منتقل می‌شوند. ازدواج کودکان یکی از برجسته‌ترین مصادیق این رویه‌هاست. این رویه به عنوان مکانیسمی برای حفظ ساختارهای خانوادگی سنتی عمل می‌کند. پذیرش اجتماعی انواع این رویه به عنوان بخشی از آیین‌های جوامع و نماد پایداری و اصالت نهاد مورد نظر و در سطح وسیع تر، جامعه معرفی می‌شود. در مواردی هویت گروه به

گروه دیگری از رویه‌های زیان‌آور شامل آن دسته است که در زمینه‌های پزشکی انجام می‌شوند اما بر پایه هنجارهای اجتماعی و فرهنگی هستند، نه ضرورت درمانی. این رویه‌ها در جوامع غربی و غیرغربی رواج دارند و حق بر بدن، سلامت و عدم تبعیض را نقض می‌کنند. (Gillieri, 2019) در این دسته پذیرش اجتماعی از طریق پزشکی‌سازی برجسته است، جایی که پزشکان و خانواده‌ها آن را

(Fact Sheet No. 23). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.

¹ United Nations. (1995). Harmful traditional practices affecting the health of women and children

کشورهایی با قوانین محدود مانند آمریکای لاتین و آفریقا رواج دارد که منجر به افزایش مرگ و میر مادران (بیش از ۲۵ میلیون مورد سالانه) و آسیب‌های جسمی شده است. (Erdman, 2011)

پذیرش اجتماعی محدودیت‌های بارداری و تولید مثل برجسته است و اغلب با باورهای مذهبی یا فرهنگی توجیه می‌شود، زنان فقیر را بیشتر مورد آسیب قرار می‌دهد. همچنین آسیب‌های روانی مانند احساس گناه و یا افسردگی و آسیب‌های اجتماعی را به همراه دارد. همچنین رژیم‌های اجباری مانند غذادادن اجباری و محدودیت‌های سنتی بدون استانداردهای پزشکی، در این دسته قرار می‌گیرند و حقوق به سلامت و زندگی را نقض می‌کنند.

۴ نقش الگوهای زیست سنتی در آفرینش رویه‌های زیان آور

رفتارهایی که به عنوان رویه‌های زیان‌آور شناخته می‌شوند اغلب تحت اصطلاح «رویه‌های سنتی زیان‌آور» توسط سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد، سازمان بهداشت جهانی و نهادهای توسعه طبقه‌بندی و توصیف می‌گردند. این نام‌گذاری، که ریشه در اسناد دهه ۱۹۵۰ دارد، بر جنبه‌های فرهنگی و نسل‌به‌نسل این رویه‌ها تأکید می‌کند و در گزارش‌ها، سیاست‌ها و برنامه‌های جهانی برای کشورهای غیرغربی به کار می‌رود.

استفاده از اصطلاح «سنتی» منجر به قرار گرفتن رویه‌های زیان‌آور در مقابل «مدرن» می‌شود. پیامد این تفکیک آن است که چنین رویه‌هایی با مدرن‌سازی جامعه ناپدید خواهند شد. با این دیدگاه دین و سکولاریسم به طور مشابه در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند و این دوگانه گسترده سکولاریسم-دینی در گفتمان‌های توسعه، با فرد مدرن، غربی و سکولار به عنوان آزاد دیده می‌شود، در حالی که فرد

به عنوان درمان توجیه می‌کنند، اما آسیب‌های چندبعدی را به همراه دارد مانند جراحی‌های زیبایی و یا جراحی تطابق جنسیت.

جراحی‌های غیرضروری پزشکی، درمان‌های هورمونی و دیگر مداخلات پزشکی که برای تغییر ظاهر فیزیکی و ویژگی‌های افراد به منظور تطبیق با کلیشه‌های بدن مردانه یا زنانه طراحی شده‌اند و وقتی که این رویه‌ها بدون رضایت کامل، آزاد و آگاهانه فرد ذی‌نفع انجام شود، عموماً حقوق بشر افراد را نقض می‌کند که از جمله شامل حقوق آنها بر تمامیت جسمانی و روانی، آزادی از شکنجه یا دیگر رفتارهای بی‌رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز و حق بر سلامت است. کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و گزارشگر ویژه به حق بر سلامت تأکید کرده‌اند که چنین رویه‌هایی همچنین حق بر سلامت جنسی و باروری و حق بر رضایت آگاهانه در زمینه سلامت را نقض می‌کند. (CESCR, 2016) بسیاری از جراحی‌های انجام‌شده بر افراد من جمله کودکان (تطبیق جنسیت) اغلب از نظر پزشکی ضروری نیستند و توسط ترجیحات پزشکان و والدین یا ناراحتی پیرامون ظاهر زیبایی‌شناختی و انتظارات اجتماعی از بدن‌های مردانه و زنانه هدایت می‌شوند. (United Nations Human Rights Council, 2025)

۳٫۷ رویه‌های زیان‌آور مربوط به سلامت باروری

برخی از رویه‌های زیان‌آور شامل اعمالی است که مربوط به حق بنیادین زنان بر سلامت بارداری، زایمان ایمن و مراقبت‌های مربوط به باروری را به طور جدی نقض می‌کنند و عمدتاً در چارچوب‌های قانونی سخت‌گیرانه و محدودکننده یا در فضای غیرقانونی به انجام می‌رسند. سقط جنین ناامن یکی از مثال‌های اصلی است، که به عنوان عملی توصیف می‌شود که زنان را به استفاده از روش‌های خطرناک بدون نظارت پزشکی وادار می‌کند. این رویه در

¹ Harmful Traditional Practices یا HTPs

هر فرهنگ مجموعه‌ای از رویه‌ها و ارزش‌های مورد قبول خاص خود را تولید می‌کند. در این مقطع، مهم است که توجه داشته باشیم فرهنگ‌ها شامل رویه‌ها و ارزش‌های متعدد و تعاملی هستند که می‌توانند با گذشت زمان تغییر کنند و با جنسیت و سایر ویژگی‌های افراد تعامل داشته باشند. بنابراین، در تلاش برای درک رویه‌های زیان‌آور، نباید فرهنگ‌ها را به عنوان پدیده‌هایی ایستا یا یکپارچه در نظر گرفت. (Gill, 2014)

رویه‌ها و ارزش‌های فرهنگی از آن جهت مهم هستند که بخشی از حاکمیت رفتاری گسترده یک فرهنگ را تشکیل می‌دهند و مشخص می‌کنند چه رفتارهایی برای اعضای آن فرهنگ قابل قبول است و چه رفتارهایی نیست. این رویه‌ها و ارزش‌ها تأثیر قدرتمندی بر افراد دارند. افراد ممکن است در صورت عدم رفتار مطابق با شیوه‌های تعیین‌شده، دچار اضطراب‌های قابل‌توجهی مانند کاهش عزت‌نفس، اضطراب و حتی شرم شوند. در واقع، ادامه عضویت در یک گروه یا خود فرهنگ اغلب به رفتارهایی بستگی دارد که با خواسته‌های این رویه‌ها و ارزش‌ها سازگار باشد. طرد اجتماعی، انزوا و آسیب به عزت‌نفس نتیجه رفتار کسانی است که نتوانند خود را با این انتظارات هماهنگ کنند (Roberts et al., 2013).

انسان‌شناسان، به‌ویژه انسان‌شناسان فمینیست، این ایده را تقویت کرده‌اند و تأکید دارند که رفتار فرهنگی افراد می‌تواند هم تکامل یابد و هم از آنچه به‌عنوان هنجارها درک می‌شود منحرف شود. (Reiter, 1975) پروژه فمینیستی خود به‌طور ضروری بر این ایده استوار است که رفتار زنان و مردان می‌تواند تغییر کند و هر دو جنس می‌توانند از هنجارهای فرهنگی برای ایجاد چنین تغییری منحرف شوند. این امر به این معنا نیست که «فرهنگ» را می‌توان به مجموع رفتارهای فردی فروکاست. برای انتقال و کسب فرهنگ، باید نوعی اجماع درباره آنچه باید منتقل و کسب شود وجود داشته باشد. فرهنگ‌پذیری یکی از مکانیزم‌هایی است که از

سنتی، غیرغربی و دینی به عنوان سرکوب‌شده تلقی می‌شود. در حالی که رویه‌های زیان‌آور فارغ از هر نوع فرهنگ و کشور می‌تواند تولید و باز تولید شود و برای قرار گرفتن در دسته این اعمال نیاز حتمی به تعبیر سنتی و تاریخی نیست. اکثریت قریب به اتفاق ادبیات آکادمیک موجود در مورد رویه‌های زیان‌آور بر رویه‌هایی تمرکز دارد که در جوامع غیرغربی یافت می‌شوند علی‌رغم اینکه منتقدان رویه‌های مختلفی در فرهنگ‌های غربی را به عنوان رویه زیان‌آور شناسایی کرده‌اند، از جمله جراحی زیبایی، پورنوگرافی و مسابقات زیبایی. (Longman & Bradley, 2015)

این اصطلاح می‌تواند مقاومت جوامع محلی را برانگیزد، چرا که ممکن است فرهنگ آنها را بدنام سازد و گفتمان استعماری و پیشرفته بودن جوامع غربی را تقویت کند، در حالی که تمرکز اصلی باید بر آسیب‌های واردشده و ریشه‌های مشترک نابرابری جنسیتی باشد. فلذا، بهتر است با اولویت دادن به «رویه‌های زیان‌آور» به عنوان نامی خنثی‌تر و فراگیر، به بررسی علل، پیامدها و راهکارهای مقابله با این پدیده‌ها بدون محدود کردن آنها به چارچوب‌های سنتی خاص پرداخت.

۵ پیوند مفاهیم فرهنگی و رویه‌های زیان‌آور

تعاریف متعددی از فرهنگ وجود دارد و بحث‌های زیادی درباره مناسب‌ترین تعریف در جریان است. در اینجا، فرهنگ به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها، ابزارها و رویه‌های بهم‌پیوسته که در میان گروه‌هایی از افراد با هویت مشترک به اشتراک گذاشته می‌شود، تعریف می‌شود. فرهنگ تأثیر زیادی بر بسیاری از فرآیندهای روان‌شناختی، اجتماعی و قانونی دارد، از نحوه ادراک، تفسیر و تعامل فرد با موقعیت‌ها گرفته تا نحوه دیده شدن خود فرد، به‌ویژه حس هویت و عزت‌نفس او (Fiske et al., 1998).

میشود که چنین رویه‌هایی اساساً برای منافع مردان وجود دارند: «کنترل جنسی زنان توسط مردان، و تبعیت اقتصادی و سیاسی زنان، وضعیت فروتر زنان را تداوم می‌بخشد و تغییرات ساختاری و نگرشی لازم برای حذف نابرابری جنسیتی را مانع می‌شود». در اسناد سازمان ملل، دولت‌ها و جامعه بین‌المللی از این جهت مسئول شناخته می‌شوند که آسیب‌های جدی و پیامدهای این رویه‌ها را به چالش نکشیده‌اند؛ پیامدهایی که از جمله شامل نقض حق سلامت، حیات، کرامت و تمامیت شخصی است.

از نگاه فمینیستی چند تأمل کلیدی در خصوص مفهوم رویه‌های زیان‌آور می‌توان داشت. نخست، توجه فزاینده به رویه‌های زیان‌آور از چارچوب حقوق‌بشری با دیدگاه جنسیتی، نمی‌تواند جدا از کنشگری فمینیستی فراملی دیده شود که بر نشست‌های بین‌المللی در خصوص توسعه، حقوق بشر و حقوق زنان، و کنفرانس‌های جهانی زنان در دهه‌های هشتاد و نود میلادی تأثیر گذاشت. مفهوم رویه‌های زیان‌آور از نگرانی و مبارزه فمینیستی صریح علیه تبعیت زنان تکامل یافته است. در این نشست‌ها، همسو با بینش‌های کلیدی فمینیسم موج دوم، موضوعاتی مانند خشونت، بدن، سلامت و حقوق باروری به نابرابری جنسیتی ساختاری، جنسیت‌گرایی و ستم بر زنان پیوند خورده‌اند. برای نخستین بار، این بینش‌های کلیدی در دستور کار نهاد‌های بین‌المللی قرار گرفتند. در تحلیل خود از تحولات مربوط به «سیاست بدن» در حوزه جنسیت و توسعه طی دو دهه گذشته، کنشگر توسعه فمینیست وندی هارکورت (۲۰۰۹) استدلال می‌کند که در همان دوره، جنبش‌های زنان حتی به یکی از بازیگران اصلی در کل حوزه سازمان ملل تبدیل شدند.

تحلیل هارکورت ما را به تأمل دوم و انتقادی‌تر در خصوص مفهوم رویه‌های زیان‌آور و دامنه جغرافیایی آن می‌رساند. هارکورت اشاره می‌کند که در سازمان ملل، توجه به حقوق زنان به‌طور انحصاری و ساده‌انگارانه بر بدن زنان به‌عنوان

طریق آن سلطه تداوم می‌یابد. بنابراین، در زمینه سلطه مردانه، «فرهنگ» نه تنها به‌طور قابل‌توجهی به منافع مردان خدمت می‌کند، بلکه توسط زنان و مردان به‌گونه‌ای درونی‌سازی می‌شود که گویی ماهیت طبیعی و شاکله جوامع است و نه برساخت مردمان.

این نگاه که «فرهنگ»، توسط مردان کنترل می‌شود و به خدمت آن‌ها است، مفهوم «رویه‌های زیان‌آور» را تا حدی مشتبه می‌کند، زیرا نهادهای برتری مردانه به نوعی تعریف زیان‌آور بودن در ساختار و سیستم آنها هستند و این به معنای عدم حضور زنان و حذف کلی نقش آنان در فرهنگ مردسالارانه نیست. این واقعیت که زنان نیز در رویه‌های فرهنگی زیان‌آور مشارکت می‌کنند، تا جایی که در بسیاری از موارد نقشی خلاق یا هدایت‌کننده در تداوم آن‌ها دارند، به خودی خود این رویه‌ها را کمتر زیان‌آور نمی‌کند. برعکس، همان‌طور که مشهود است، زنان مسئول انتقال ارزش‌های فرهنگی مردسالار و نگهبانی از دروازه‌های فرهنگی هستند.

۶ رویکرد فمینیستی بر رویه‌های زیان‌آور

اصولاً رویه‌های فرهنگی سنتی، ارزش‌ها و باورهای را بازتاب می‌دهند که اعضای یک جامعه برای دوره‌هایی اغلب چندنسلی حفظ می‌کنند. هر گروه اجتماعی در جهان دارای رویه‌ها و باورهای فرهنگی سنتی خاص خود است؛ علی‌رغم ماهیت زیان‌آور این رویه‌ها و نقض قوانین بین‌المللی حقوق بشر توسط آن‌ها، چنین رویه‌هایی تداوم می‌یابند؛ زیرا مورد سؤال قرار نمی‌گیرند و در نظر کسانی که آن‌ها را اجرا می‌کنند، هاله‌ای از اخلاقی‌بودن به خود می‌گیرند (UN, 1995).

آنچه مشخص است محکومیت صریح و قاطع در ارزیابی فمینیستی از رویه‌های زیان‌آور است. که در تبیین رویه‌های زیان‌آور به هیچ وجه نمیتوان از نقد فمینیستی چشم‌پوشی کرد و بر این واقعیت تأکید

تغییرناپذیر هستند. مشکلات در جهان غربی هرگز به این شیوه نشان داده نمی‌شوند.

با این حال، این نوع نقد محدود به حوزه آکادمیک نبوده است. با گذشت زمان، نقد بازنمایی فمینیستی استعماری و فرهنگ‌گرایانه «دیگری غیرغربی»، قطعاً در محافل سیاسی فمینیستی جهانی نیز رخ می‌دهد، همان‌طور که با تغییر در اصطلاحات و گسترش دامنه رویه‌های زیان‌آور مشهود است. برای مثال، در گزارش سازمان ملل منتشرشده توسط «گزارشگر ویژه خشونت علیه زنان، علل و پیامدهای آن» در سال ۲۰۰۲، به‌طور قابل توجه، اصطلاح «سنت» دیگر به‌کار نمی‌رود و تنها به «رویه‌های فرهنگی» یا «رویه‌های زیان‌آور» اشاره می‌شود. گزارشگر فهرستی بسیار طولانی و دقیق‌تر از رویه‌های زیان‌آور نسبت به گزارش‌های قبلی ارائه می‌دهد که علاوه بر مضمونان معمول، شامل پدیده‌هایی مانند شکار جادوگر، و مجموعه‌ای از آنچه «رویه‌های محدودکننده» نامیده می‌شود، از بستن پا تا تابوهای قاعدگی و کدهای پوشش اجباری از هر نوع که پیامدهای سلامتی دارند یا محدودیت‌هایی بر آزادی حرکت ایجاد می‌کنند (Coomaraswamy, 2002).

اگرچه تمرکز این گزارش عمدتاً بر فرهنگ‌های «جنوب جهانی» است، رویه فرهنگی که برای زنان در «غرب» یا «شمال جهانی» زیان‌آور باشد، یعنی «زیبایی»، اشاره می‌شود. گزارشگر ویژه کوماراسوامی به‌طور کوتاه توصیف می‌کند که چگونه در غرب کنونی، اسطوره زیبایی لاغری از طریق رسانه بر زنان تحمیل می‌شود. این ایدئال باعث «سوءاستفاده زیاد از بدن زنانه» می‌شود و تأکید می‌شود که افزایش جراحی زیبایی و اختلالات تغذیه‌نگران‌کننده است (Coomaraswamy, 2002). با این حال، کم‌اهمیت کردن جنبه جنسیتی رویه‌های زیان‌آور یا جنبه مرتبط با فرهنگ به‌طور بالقوه این مفهوم را بی‌معنا می‌کند.

سوژه‌های منفعل توسعه متمرکز شده است. هارکورت از مفهوم فوکویی زیست‌سیاست استفاده می‌کند تا نشان دهد چگونه در این گفتمان، بدن‌های زنان انگاره‌ای منفعل، عامل باروری و جنسی‌شده است.

با این حال، آنچه در اینجا مهم است، تأکید بر این است که اظهارات انتقادی هارکورت به‌وضوح با سنت نگاری فمینیستی‌های جهان سوم، و بینش‌های کلیدی از نظریه فمینیستی فراملی و دانش چندفرهنگی و پسااستعماری هم‌نوا است، که در آن «زن متوسط ستم‌دیده جهان سوم» فاقد عاملیت و سوبژکتیویته به‌عنوان تصویر آینه‌ای زن «غربی» تحصیل‌کرده و رهاشده ساخته می‌شود (Narayan, 1997, p. 50).

چاندرا تالپاده موهانتی (۲۰۰۳) برای نحوه تصویرسازی یک تصویر همگن «قوم‌مدارانه جهان‌شمول» و «استعماری» از «زن متوسط جهان سوم» (زن محجبه، مادر قدرتمند، باکره پاکدامن، همسر مطیع، و غیره): تعدادی از متون فمینیستی غربی را مسئول می‌داند. زن متوسط جهان سوم زندگی اساساً ناقصی را بر اساس جنسیت زنانه‌اش (یعنی: محدودشده) و بودن در «جهان سوم» (یعنی: نادان، فقیر، بی‌سواد، سنت‌بند، خانگی، خانواده‌محور، قربانی‌شده، و غیره) رهبری می‌کند. این خود در تضاد با خودبازنمایی زنان غربی به‌عنوان تحصیل‌کرده، مدرن، دارای کنترل بر بدن و جنسیت‌های خود، و آزادی برای تصمیم‌گیری‌های خود است.

تحلیل موهانتی همچنین یکی از نمونه‌های اولیه است که نشان می‌دهد چگونه رویه‌هایی مانند ختنه زنان پوشش اغلب به‌عنوان نمونه‌های برجسته در چنین گفتمان‌های فمینیستی استعماری و فرهنگ‌سازی‌شده ظاهر می‌شوند. همسو با موهانتی، نارایان (۱۹۹۷) با بازنمایی‌هایی مانند این مشکل دارد که در آن زنان فرهنگ‌های جهان سوم به‌عنوان قربانیان «سنت/دین/فرهنگ» نشان داده می‌شوند گویی این‌ها مجموعه‌های ثابت و

۷ نتیجه گیری

کارهای چاندرا موهانتی و اوما نارایان، نشان می‌دهد که این رویه‌ها نه تنها ابزار سلطه فرهنگ مردانه هستند، بلکه اغلب در گفتمان‌های استعماری غربی به عنوان «مشکل جهان سوم» تصویرسازی می‌شوند، در حالی که جوامع غربی نیز با اشکال نوینی مانند استانداردهای زیبایی غیرطبیعی و جراحی زیبایی غیر پزشکی دست به گریبان‌اند. این پژوهش با بررسی تحول مفهومی رویه‌ها از دهه ۱۹۵۰ تا گزارش‌های ۲۰۲۵ سازمان ملل، اثبات کرد که تمایز آن‌ها از نقض‌های موردی، مسئولیت دولت‌ها را بر اساس اصل مراقبت مقتضی افزایش می‌دهد و آن‌ها را ملزم به اصلاح قوانین، آموزش عمومی و همکاری بین‌المللی می‌کند.

در نهایت، این پژوهش فرضیه اصلی را تأیید می‌کند که رویه‌های زیان‌آور، به عنوان پدیده‌هایی ساختاری، نیازمند رویکردهای چندلایه برای احما و بازنگری هستند. پیشنهادهای عملی شامل تقویت آموزش حقوق بشر در برنامه‌های درسی، جرم‌انگاری صریح رویه‌ها در قوانین ملی، همکاری با رهبران محلی و مذهبی برای اصلاح فرهنگی، و نظارت دوره‌ای توسط نهادهای بین‌المللی مانند شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد است. با توجه به تأثیر تغییرات جمعیت جهانی مانند مهاجرت بر تشدید این رویه‌ها، دولت‌ها باید سیاست‌های پیشگیرانه اتخاذ کنند تا حقوق جمعی زنان به عنوان نیمی از جامعه حفظ شود. این مطالعه نه تنها خلأ ادبیات مفهوم شناسی رویه‌های زیان‌آور را پر می‌کند، بلکه پایه‌ای برای تحقیقات آینده در زمینه تقابل نسبیّت فرهنگی و جهان‌شمولی حقوق بشر فراهم می‌آورد. با اجرای این پیشنهادها، می‌توان به سمت جوامعی عادلانه‌تر حرکت کرد جایی که زنان از آسیب‌های سیستماتیک رهایی یابند و به عنوان شرکای برابر مشارکت کنند.

رویه‌های زیان‌آور در بستر حقوق زنان و دختران، به عنوان یکی از پیچیده‌ترین و پایدارترین چالش‌های حقوق بشر، نه تنها افراد را قربانی می‌کنند، بلکه ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جوامع را نیز تضعیف می‌کنند. این پژوهش با تمرکز بر مفهوم‌شناسی دقیق این رویه‌ها، نشان داد که آن‌ها فراتر از اعمال فردی، الگوهایی سیستماتیک و تکرارشونده هستند که ریشه در نابرابری جنسیتی، باورهای مردسالارانه و هنجارهای فرهنگی دارند. عناصر کلیدی «رویه بودن» (تکرار، پایداری و پذیرش اجتماعی) و «زیان‌آور بودن» (آسیب‌های جسمی، روانی، اجتماعی و اقتصادی) این پدیده را از نقض‌های موردی متمایز می‌سازد و بر الزام حقوقی دولت‌ها برای مداخله فعالانه تأکید می‌کند. بر اساس اسناد بین‌المللی مانند توصیه عمومی مشترک شماره ۳۱ کمیته رفع تبعیض علیه زنان و شماره ۱۸ کمیته حقوق کودک، رویه‌های زیان‌آور نه تنها تبعیض جنسیتی را بازتولید می‌کنند، بلکه حقوق بنیادین مانند حق حیات، سلامت، کرامت و تمامیت جسمانی را نقض می‌کنند. آمارهای جهانی، از جمله گزارش صندوق جمعیت ملل متحد با بیش از ۲۳۰ میلیون مورد ختنه زنان و ۶۴۰ میلیون ازدواج کودکی، عمق این بحران را نشان می‌دهد و تأکید می‌کند که این رویه‌ها محدود به مرزهای جغرافیایی و فرهنگی نیست و در جوامع سنتی و مدرن به اشکال مختلف ظاهر می‌شوند.

یافته‌های این مطالعه بر این نکته کلیدی تأکید دارد که رویه‌های زیان‌آور، از سنتی-فرهنگی مانند ازدواج زودهنگام و ترجیح پسر تا پزشکی مانند جراحی‌های غیرضروری و محدودیت‌های باروری، همیشه با تبعیض جنسیتی گره خورده‌اند. نقد فمینیستی، به ویژه رویکردهای پسااستعماری مانند

منابع

- Amnesty International. (2025). Amnesty International report 2024/25: The state of the world's human rights. Amnesty International .
- Amor, A. (2009). Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development (Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief). United Nations Human Rights Council. (Note: Specific document details inferred from context; full report A/HRC/10/8).
- Boyle, A., & Chinkin, C. (2007). The making of international law. Oxford University Press.
- Byrnes, A., & Freeman, M. (2012). The impact of the CEDAW Convention: Paths to equality. In *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women: A commentary* (pp. 1-42). Oxford University Press.
- Carnegie Endowment for International Peace. (2025). Global struggle over gender norms. Carnegie Endowment for International Peace
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2016). General comment No. 22 on the right to sexual and reproductive health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) (UN Doc. E/C.12/GC/22). United Nations.
- Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, & Committee on the Rights of the Child. (2014). Joint general recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women/General comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices (UN Doc. CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18). United Nations.
- Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. (1992). General recommendation No. 19: Violence against women (11th session). United Nations.
- Cook, R. J., & Cusack, S. (2010). Gender stereotyping: Transnational legal perspectives. University of Pennsylvania Press.
- Coomaraswamy, R. (2002). Cultural practices in the family that are violent towards women (Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, UN Doc. E/CN.4/2002/83). United Nations Commission on Human Rights.
- Crawford, J. (2019). *Brownlie's principles of public international law* (9th ed.). Oxford University Press.

- Erdman, J. N. (2011). Access to information on safe abortion: A harm reduction and human rights approach. *Harvard Journal of Law & Gender*, 34(1), 413-461.
- Fiske, A. P., Kitayama, S., Markus, H. R., & Nisbett, R. E. (1998). The cultural matrix of social psychology. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (4th ed., Vol. 2, pp. 915-981). McGraw-Hill.
- Freedman, R. (2016). Third generation human rights: The case of harmful traditional practices. In *The Routledge handbook of international human rights law* (pp. 345-362). Routledge.
- Gill, A. (2014). *Female genital mutilation: A form of gender-based violence*. Routledge.
- Gilleri, G. (2019). Intersex rights and medical practices: A critical examination. *International Journal of Human Rights in Healthcare*, 12(3), 189-201.
- Harcourt, W. (2009). *Body politics in development: Critical debates in gender and development*. Zed Books.
- Human Rights Watch. (2025). No money, no care: Obstetric violence in Sierra Leone. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/report/2025/11/02/no-money-no-care/obstetric-violence-in-sierra-leone>
- International Law Commission. (2018). Draft conclusions on identification of customary international law, with commentaries (UN Doc. A/73/10). United Nations.
- Lewis, H. (1995). Between Irua and "female genital mutilation": Feminist human rights discourse and the cultural divide. *Harvard Human Rights Journal*, 8, 1-56.
- Longman, C., & Bradley, T. (2015). *Interrogating harmful cultural practices: Gender, culture and coercion*. Ashgate Publishing.
- Meron, T. (1989). *Human rights and humanitarian norms as customary law*. Clarendon Press.
- Mohanty, C. T. (2003). "Under Western eyes" revisited: Feminist solidarity through anticapitalist struggles. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28(2), 499-535. <https://doi.org/10.1086/342914>
- Nabaneh, S., & Muula, A. S. (2019). Female genital mutilation/cutting in Africa: A complex legal and ethical landscape. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 145(2), 270-276.
- Narayan, U. (1997). *Dislocating cultures: Identities, traditions, and third-world feminism*. Routledge.
- Nussbaum, M. C. (2003). Capabilities as fundamental entitlements: Sen and social justice. *Feminist Economics*, 9(2-3), 33-59.

- <https://doi.org/10.1080/1354570022000077926>
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2025). Annual report on harmful practices. OHCHR .
- Reiter, R. R. (Ed.). (1975). Toward an anthropology of women. Monthly Review Press.
- Roberts, T., et al. (2013). Cultural influences on self-esteem and mental health. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(3), 456-478 .
- Stobart, E. (2006). Child abuse linked to accusations of "possession" and "witchcraft" (Research Report RR750). Department for Education and Skills
- UNFPA. (2025). State of world population 2025. United Nations Population Fund.
- <https://www.unfpa.org/swop-2025>
- UNICEF. (2025). Child marriage: Latest trends and future prospects. United Nations Children's Fund. <https://data.unicef.org/re-sources/child-marriage-latest-trends/>
- United Nations General Assembly. (1979). Convention on the Elimination of
- All Forms of Discrimination Against Women (UN Doc. A/RES/34/180). United Nations.
- United Nations Human Rights Council. (2025). Resolution on the elimination of female genital mutilation (Specific session/document). UN-HRC .
- United Nations. (1995). Harmful traditional practices affecting the health of women and children (Fact Sheet No. 23). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
- Walker, J. (2012). Maternal mortality in rural areas: The role of traditional birth attendants. *Journal of Global Health*, 2(1), 45-52 .
- Watts, C., & Zimmerman, C. (2002). Violence against women: Global scope and magnitude. *The Lancet*, 359(9313), 1232-1237.
- [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)08221-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)08221-1)
- Yakin Ertürk. (2011). Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences (UN Doc. A/HRC/17/26). United Nations Human Rights Council.